

בקשות שונות 284 / 03

בקשות שונות 429 / 03

תיק פלילי 212/02

עמוס ברנס

נגד

מדינת ישראל

בכית-המשפט המחוזי בנצרת

[16.6.2003]

לפני הנשיא י' אברמוביץ, סגן הנשיא ח' גלפז והשופט נ' ממז

המבקש הורשע ברצח בשנת 1976 ונדון למאסר עולם. בעקבות קציבת עונשו על-ידי נשיא המדינה, שוחרר המבקש כאסיר ברישיון לאחר שריצה שמונה שנות מאסר. בעקבות החלטת בית-המשפט העליון על קיום משפט חוזר למבקש הוגש כתב-אישום לבית-המשפט המחוזי. לאחר שהמשיבה הודיעה כי היא חוזרת בה מן האישום, החליט בית-המשפט לזכות את המבקש. המבקש הגיש בקשה לפיצויים לפי סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984 (להלן – חוק בתי המשפט). המבקש טוען בין היתר כי התנאי היחיד לפיצוי לפי סעיף 31(ג) הוא שההרשעה בוטלה כתוצאה מהמשפט החוזר וכי אין להתחשב בתנאים הקבועים בסעיף 80 לחוק העונשין, תשל"ז-1977. כן טוען המבקש כי אין הגבלה על שיעור הפיצוי שבית-המשפט רשאי לפסוק לפי סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט, בניגוד לפסיקת פיצויים לפי סעיף 80 לחוק העונשין.

בית-המשפט המחוזי פסק:

- א. סעיף 80 לחוק העונשין חל על כל המשפטים הפליליים ואין בלשון החוק דבר היכול להורות כי תחולתו אינה פרוסה על משפט חוזר (84ג).
- ב. (1) לענין תכלית מוסד המשפט החוזר נקבע כי ביסוד הסמכות לעריכתו מונח איזון בין שני ערכים מרכזיים: הראשון עניינו הצורך בהבטחת מנגנון דינמי אשר יאפשר תיקון טעות שנפלה בהרשעתו של אדם. השני הוא עקרון סופיות הדיון. הכרה בתכלית זו גוררת מאליה את הצורך להתייחס לפיצוי שיש לפסוק לנאשם מקום שהתברר כי הרשעתו הייתה בגדר טעות. הפיצוי הוא בגין העוול שנגרם לנאשם, ועל-כן מקום שלא נגרם עוול הפיצוי אינו מובן מאליו (787 – 88ב).
- (2) התנאים לזכאות לפיצויים לפי סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט הם קיומו של משפט חוזר, ביטול הרשעתו של הנאשם כתוצאה מן המשפט החוזר והעובדה שהנאשם נשא את עונשו, כולו או חלקו. הזכות לפיצוי קמה עם התמלא דרישות אלה, אך הפעלת

- שיקול-הדעת, כמו קביעת היקף הפיצויים, כרוכות בבדיקת נסיבות הזיכוי ושאר נסיבות המקרה (88 – 89ב).
- (3) כל רשות, מינהלית או שיפוטית, שיש לה סמכות לפעול או להחליט "לפי שיקול-דעתה", חייבת לעשות כן בגדר ד' אמותיו של החוק המסמיך ולשם השגת תכליתו של החוק. סמכותו של בית-המשפט אינה בלתי מוגבלת ואין היא יכולה להיות מופעלת שלא בסבירות ושלא בגדר תכליתו של החוק. אם תכליתו הסובייקטיבית של הדין העוסק במשפט החוזר היא לתקן עיוותים, הרי סמכותו של בית-המשפט לפסוק פיצויים תופעל מקום שהוכח קיומו של עיוות דין. עצם העובדה שאדם זוכה בדין אין פירושה בהכרח שנגרם לו עיוות דין, לא בעצם העמדתו לדין ולא בניהול המשפט נגדו. גם משנקבע כי נגרם לו עיוות דין, אין פירושו שהוא זכאי לפיצויים לפי רוחב לבו של השופט. על בית-המשפט לקבוע סכום ראוי וסביר על-פי אמות מידה מקובלות או לפחות סכום שניתן לתרצו ולברר על יסוד מה נקבע (89 – 90א – ג).
- (4) כדי לבחון אם נגרם עיוות דין הראוי לפיצוי, על בית-המשפט לבחון את כלל נסיבות המקרה. ניתן לומר כי סמכותו של בית-המשפט במשפט חוזר מקבילה לעילת העוללות שבסעיף 80 לחוק העונשין – קיומן של נסיבות אחרות המצדיקות פסיקת פיצויים (90 – ה).
- (5) המחוקק ביקש לפצות מי שנשא עונש וזוכה במשפט חוזר רק אם התברר כי נשא את העונש לשווא, קרי העונש היה חסר יסוד וההרשעה הייתה מוטעית. אין לייחס למחוקק כוונה לפצות מי שזיכוי בא בשל הספק, או בשל סיבה טכנית שאינה תלויה בתביעה, או בשל חוסר עניין לציבור בהמשכת ההליך (91 – ז).
- ג. ההחלטה על קיום משפט חוזר לפי סעיף 31(א)(4) לחוק בתי המשפט אינה מהווה קביעה פוזיטיבית בדבר אמיתותן העובדתית של הטענות הרלוונטיות, או השלכתן על האפשרות שהנאשם יורשע בשנית, וגם לא קביעה כי תוצאות המשפט הראשון היו יכולות להיות שונות אילו ידע בית-המשפט את העובדות לאשורן (91 – ג).
- ד. (1) ראוי שבית-המשפט הפוסק פיצויים במשפט חוזר יתחשב בסכומי המקסימום החלים לפי סעיף 80 לחוק העונשין ותקנות סדר הדין הפלילי (פיצויים בשל מעצר או מאסר), תשמ"ב-1982 (להלן – תקנות הפיצויים), שכן סעיף 80 חל גם על משפט חוזר (94 – ב).
- (2) הנסיבות הרלוונטיות לצורך החלטה בדבר פיצויים בעילה של "נסיבות אחרות" נוגעות הן להליך המשפטי והן לנסיבות האינדיווידואליות של הנאשם. בין היתר יישקלו אופן התנהגותם של התביעה ושל יתר הגורמים המעורבים בהליך; תוצאת ההליך והסיבות לזיכוי של הנאשם; סבל חריג ועינוי דין חמור שבאו על הנאשם בעטיו של ההליך המשפטי; התמשכות בלתי סבירה של המשפט; פגיעה בבריאותו, בפרנסתו או במשפחתו של הנאשם, וכיוצא באלה נסיבות. כמו כן, מאחר שמדובר בסמכות רשות, שיקולים כלליים של מדיניות משפטית, שאינם מיוחדים למקרהו של הנאשם, ראויים להישקל בשלב זה. כך, למשל, שיקולים חוקתיים, תקציביים ומוסדיים, או השיקול שלא לרפות את ידי התביעה מלבחון מחדש את המשך ניהולו של ההליך הפלילי, עשויים להיות רלוונטיים לצורך פסיקת פיצויים (94 – 95א).

(3) במקרה דנן, בשקלול כלל הנסיבות מן הראוי לפסוק למבקש פיצויים, אך אין הצדקה להגדילם פי ארבעה ממה שמגיע על-פי תקנות הפיצויים, כבקשת המבקש. מן הראוי להוסיף 50% על הסכומים שלפי התקנות (195).

חקיקה ראשית שאוזכרה:

- חוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984, סעיפים 31, 31(א), 31(ג).
- חוק העונשין, תשל"ז-1977, סעיף 80.
- חוק בתי המשפט, תשי"ז-1957, סעיפים 9, 9(ג).
- חוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982, סעיפים 94, 94(א), 94(ב).
- חוק הפרוצדורה הפלילית העותומאנית, 1879.
- פקודת החוק הפלילי, 1936, סעיפים 44, 44(2).
- פקודת הפרוצדורה הפלילית (שפיטה עפ"י כתב האשמה), סעיף 58.
- חוק לתיקון דיני העונשין (דרכי ענישה), תשי"ד-1954, סעיפים 36, 37.
- חוק דיני עונשין (דרכי ענישה) (תיקון), תשל"א-1971.
- חוק דיני עונשין (דרכי ענישה) [נוסח משולב], תשל"ל-1970, סעיף 43.
- חוק דיני עונשין (דרכי ענישה) (תיקון מס' 3), תשל"ה-1974.
- חוק סדר הדין הפלילי (תיקון מס' 19), תשנ"ה-1995.
- פקודת ההצגות הציבוריות (ביקורת), 1927.

חקיקת משנה שאוזכרה:

- תקנות סדר הדין הפלילי (פיצויים בשל מעצר או מאסר), תשמ"ב-1982.
- תקנות סדר הדין האזרחי, תשכ"ג-1963.
- תקנות בתי המשפט (סדרי דין במשפט חוזר), תשי"ז-1957.
- תקנות העונשין (סכומי פיצוי מכסימליים לנאשם שזוכה), תשל"ח-1978.

הצעות חוק שאוזכרו:

- הצעת חוק לתיקון דיני עונשין (דרכי ענישה) (תיקון מס' 3), תשל"ד-1974.

פסקי-דין של בית-המשפט העליון שאוזכרו:

- [1] מ"ח 3032/99 ברנס נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(3) 354.
- [2] ע"פ 4466/98 דבש נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(3) 73.
- [3] מ"ח 7929/96 קוזלי נ' מדינת ישראל, פ"ד נג(1) 529.

- [4] בג"ץ 14/86 לאור נ' המועצה לביקורת סרטים ומחזות, פ"ד מא(1) 421.
[5] ע"פ 700/00 טוויל נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(4) 450.
[6] ע"פ 303/02 חמדאן נ' מדינת ישראל, פ"ד נז(2) 550.

פסקי-דין של בתי-המשפט המחוזיים שאוזכרו:

- [7] תפ"ח (ת"א) 4063/98 הררי נ' מדינת ישראל, פ"מ תשנ"ח(1) 277.
[8] ב"ש (נצ') 2837/02 וליד נ' מדינת ישראל (לא פורסם).

ספרים ישראליים שאוזכרו:

- [9] א' ברק פרשנות במשפט, כרך ב, פרשנות החקיקה (תשנ"ג).

מאמרים ישראליים שאוזכרו:

- [10] ש"ז פלר "הרהביליטציה – מוסד משפטי מיוחד מחוייב המציאות" משפטים א (תשכ"ח-תשכ"ט) 497.

בקשה לפיצויים לפי סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984.
הבקשה נתקבלה בחלקה.

אדם פיש – בשם המבקש.

החלטה

השופט נ' ממן

המשפט החוזר ותוצאתו

1. ביום 11.12.2002 נתן בית-משפט זה החלטה המזכה ברוב דעות את המבקש מעבירת רצח שיוחסה לו בת"פ 1212/02. חוות-דעתו של שופט המיעוט, הנשיא י' אברמוביץ, הייתה שיש אך לבטל את כתב-האישום. האישום שממנו זוכה המבקש נגע לרצח החיילת רחל הלר ז"ל שנעשה על-ידי המבקש, על-פי הנתען, ביום 23.10.1974. הגשת כתב-האישום נגד הנאשם לבית-משפט זה באה בעקבות החלטת שופטת בית-המשפט העליון דורנר מיום 14.3.2002 במ"ח 3032/99 ברנס נ' מדינת ישראל [1] לקיים משפט חוזר למבקש.

2. המבקש הורשע ברצח בשעתו, ביום 11.1.1976, בבית-המשפט המחוזי בחיפה ונודון למאסר עולם. ערעור שהגיש לבית-המשפט העליון נדחה וגם כמה וכמה בקשות למשפט חוזר שהגיש. ביום 19.6.1983 זכה המבקש לחנינה מטעם נשיא המדינה ועונשו נקצב ל-12 שנות מאסר. לאחר שריצה שמונה שנות מאסר שוחרר המבקש כאסיר ברישיון.

3. משישב בית-המשפט הזה לדין לשמוע את האישום במסגרת המשפט החוזר, הודיעה באת-כוח המאשימה, עורכת-דין ברזילי, כי המאשימה חוזרת בה מן האישום. לאור זאת נדרש בית-המשפט לשאלה אחת ויחידה: אם לזכות את המבקש או להסתפק בביטול כתב-האישום. כאמור, נחלקו הדעות ובסופו של דבר החליט בית-המשפט ברוב דעות כי זיכוי המבקש הוא הדרך הנאותה והצודקת יותר לסיים את הפרשה.

4. בטיעוניה בפנינו מדוע יש להסתפק בביטול כתב-האישום טענה עורכת-דין ברזילי כי ההחלטה לחזור מן האישום לא נבעה מהיעדר ראיות לכאורה או מדלות התשתית הקיימת. היא תירצה את החזרה מהאישום בזמן הרב שחלף למן מעשה הרצח, בנסיבות האישיות של המבקש, בהסכמתו שלו לחזרה מן האישום וגם בחיזוק שקיבלה לכך ממשפחת המנוחה. למותר לציין כי לא ביררנו את האישום לגופו ולא שמענו ראיות, כך שלא על סמך שיקולים לגופה של האחריות או טיבן של הראיות החלטנו לזכות את המבקש. מכל מקום, באת-כוח המאשימה הבהירה כי עמדתה שיש להסתפק בביטול כתב-האישום אינה מושפעת כלל מהחשש שהמבקש יגיש תביעה לפיצויים. היא הדגישה במפורש כי עצם ביטול כתב-האישום לא ישמש טענה כנגד תביעת הפיצויים, משום שלדעתה בכל מקרה אין המבקש זכאי לפיצויים.

5. בעקבות החלטתנו ביקש בא-כוח המבקש מבית-המשפט לקבוע הסדר דיוני לשמיעת הבקשה לפיצויים לפי סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984 (להלן – חוק בתי המשפט), בדומה להסדר הדיוני שהושג בבית-המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו בתפ"ח (ת"א) 4063/98 הררי נ' מדינת ישראל (להלן – פרשת הררי [7]). ההסדר הדיוני שמדובר בו עיקרו הוא שהפיצויים שייפסקו למבקש, אם ייפסקו, יהיו על-פי הוראות סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט וכי בקביעת השיעורים יתחשב בית-המשפט באמות המידה שנקבעו בסעיף 80 לחוק העונשין, תשל"ז-1977 ובתקנות שהותקנו מכוחו, אם כי לא יראה עצמו מוגבל לסכומי המקסימום וסעיפי הפיצוי הקבועים בתקנות. עוד מושתת ההסדר הדיוני על כך שבית-המשפט יימנע מפסיקת פיצויים על בסיס עילות תביעה "אזרחיות" או בשל עוללות נזיקיות ומקביעת עובדות באשר לאחריותה או אי-אחריותה של המשיבה לשלם פיצויים בשל עילות

אלה. אישרנו את ההצעה ובעקבות זה הגיש בא"כוח המבקש "בקשה לפסיקת פיצויים בהליך הפלילי". באת"כוח המשיבה הגיבה בכתב לבקשה.

טיעוני בא"כוח המבקש

6. בא"כוח המבקש משתית את הבקשה על המבנה הנורמטיבי שלהלן:
סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט קובע כי:

"במשפט חוזר יהיו לבית המשפט העליון או לבית משפט מחוזי כל הסמכויות הנתונות לבית משפט מחוזי במשפט פלילי והנתונות לבית המשפט העליון בערעור פלילי, פרט לסמכות להחמיר בעונש; בית המשפט רשאי לתת כל צו הנראה בעיניו כדי לפצות נידון שנשא עונשו או חלק ממנו ושהרשעתו בוטלה כתוצאה מהמשפט החוזר, או לתת כל סעד אחר; מת הנידון – רשאי בית המשפט לתת צו כאמור לטובת אדם אחר".

סעיף זה אינו מציב שום תנאי לפיצוי, אלא זה בלבד שההרשעה בוטלה כתוצאה מהמשפט החוזר.

7. בפרשת הררי [7], שהתבררה בבית המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו, קבע בית המשפט כי אם החליט בית המשפט העליון על משפט חוזר אף שלא התקיים המשפט בפועל, כגון עקב חזרתה של המאשימה מהאישום, רואים אותו כמי שהרשעתו בוטלה כתוצאה מהמשפט החוזר. הרציונל העומד מאחורי שיקול-הדעת הרחב שהעניק המחוקק לבית המשפט במקרה של משפט חוזר הוא בראש ובראשונה שעצם ההחלטה על קיומו של משפט חוזר מעידה על כך שמתקיימים תנאים חמורים ומיוחדים אשר הביאו להחלטה ועל-כן ברור כי הם גם מצדיקים פסיקת פיצויים מיוחדים. שיקול נוסף מדוע אין הגבלה על הפיצויים שאפשר לפסוק לפי סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט הוא עינוי הדין הקיצוני המלווה בדרך-כלל את המשפט החוזר. לכן, לדעת בא"כוח המבקש אין להתחשב בתנאים הקבועים בסעיף 80 לחוק העונשין, הדין במי שזוּפָּה שלא במשפט חוזר. שם, על-פי סעיף 80 לחוק העונשין, רשאי בית המשפט לצוות כי אוצר המדינה ישלם לנאשם שזוכה הוצאות הגנתו ופיצוי על מאסרו אם ראה שלא היה יסוד להאשמה או שראה נסיבות אחרות המצדיקות זאת. לדעת בא"כוח המבקש שיקולים אלה אינם חלים כשמדובר בפסיקת פיצויים לפי סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט.

טיעוני באת"כוח המשיבה

8. באת-כוח המשיבה, עורכת-דין ברזילי, חולקת על פרשנותו של בא-כוח המבקש לתשתית הנורמטיבית. היא איננה מקבלת את הטענה הנובעת מחוות-דעתו של השופט נ' ישעיה בפסק-הדין בפרשת הררי [7] ולדעתה אין לפרש את סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט כאילו נאמר בו כי חובתו של בית-המשפט לפסוק פיצויים למי שזוכה או שהאישום נגדו בוטל במשפט חוזר. הסמכות שבסעיף 31 היא אמנם רחבה, אך היא סמכות שבשיקול-דעת. בית-המשפט מוסמך לפסוק פיצויים; אין זה אומר שהנאשם זכאי תמיד לפיצויים אך ורק בשל ביטול ההרשעה כתוצאה מן המשפט החוזר. לדעת עורכת-דין ברזילי, לא רק בדיון על-פי סעיף 80 לחוק העונשין אלא גם בדיון לפי סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט, על בית-המשפט לקבוע בראש ובראשונה אם מתקיימת בכלל עילה לפיצויים.

9. בע"פ 4466/98 דבש נ' מדינת ישראל [2], בעמ' 106, נפסק כי לא די שאדם זוכה בדיון כדי שיהיה זכאי לפיצויים. הזיכוי הוא תנאי הכרחי אך אין הוא תנאי מספיק. חייבת שתתקיים, בנוסף לזיכוי, גם עילה לפסיקת הפיצויים. לדעת באת-כוח המשיבה אין מקום להבחין בין פיצוי נאשם לפי סעיף 80 לחוק העונשין לבין פיצוי מי שזוכה כתוצאה מן המשפט החוזר לפי סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט. השיקולים העומדים בבסיס שתי הנורמות צריכים להיות זהים. לא שונה עניינו של אדם שזוכה במהלך משפטו או במסגרת ערעור ממי שזוכה במסגרת משפט חוזר. לכל היותר הם נבדלים בגובה הנזק שנגרם להם כתוצאה מההליך ומההרשעה שבוטלה, אך לא בעצם הזכות לפיצוי. לכן סבורה באת-כוח המשיבה כי יש ליישם את הוראות סעיף 80 לחוק העונשין לא רק ככלי עזר פרשני לקביעת שיעור הפיצויים אלא גם כהנחיה בדבר עצם הזכאות. לאור זאת מבקשת באת-כוח המשיבה לבחון אם הוכיח המבקש עילה מבוררת לפסיקת פיצויים.

המסגרת הדינית

10. בא-כוח המבקש בחר מיוזמתו ובאופן מודע להשתית את הבקשה על הוראות סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט, ולא על הוראות סעיף 80 לחוק העונשין. בכך חסך מעצמו את הצורך להתמודד עם מה שנראו לו כדרישותיו המחמירות של סעיף 80 לחוק העונשין. בד בבד ייתכן שבכך סבר שניתן לפתוח פתח למבקש לדרוש ולקבל פיצויים בשיעור העולה כמה מונים על מה שניתן לפסוק לפי סעיף 80 לחוק העונשין. הוא ביקש ללמוד גזרה שווה ממה שהוסכם וממה שהוחלט בפרשת הררי [7], הן לעניין הזכאות והן לעניין גובה הפיצוי, אך חוששני שבכך בא לכלל טעות. ההשוואה עם פרשת הררי [7] אינה במקומה מכל בחינה שהיא ואין בה כדי לסייע למבקש. ראשית, שם החזרה מהאישום נבעה מהיעדר ראיות; העובדה ששם הוגש תחילה כתב-אישום שבוטל לאחר

מכן אינה מעידה דבר כיוון שכבר החלטנו שחובתה של המאשימה להגיש כתב־אישום כדי להתחיל במשפט חוזר גם אם מתכוונים לחזור אחר כך מהאישום. בפרשתנו החזרה מהאישום באה ממניעים אחרים לגמרי, בעיקר חוסר עניין לציבור, ולא מהיעדר תשתית ראיות מספקת; שנית, שם הסכימה המדינה כי הנאשמים זכאים לפיצויים ואילו כאן מלכתחילה ידע המבקש כי בקשת הפיצויים תיתקל בהתנגדות מלאה מצד המאשימה; שלישית, וזה העיקר, בית־המשפט שם כלל לא נדרש לבחון את שאלת הזכאות לפיצויים ועילות הפיצויים. כל מה שהיה עליו להחליט בו הוא אם בית־המשפט רשאי לפסוק פיצויים בסכומים העולים על מה שמתיר סעיף 80 לחוק העונשין ותקנות סדר הדין הפלילי (פיצויים בשל מעצר או מאסר), תשמ"ב-1982 (להלן – תקנות הפיצויים) ובאיו מידה.

11. לאור השוני האמור לעיל בנסיבות איננו רואים עצמנו קשורים בהחלטת בית־המשפט המחוזי בתל־אביב־יפו, לא בנוגע לזכאות ולא בנוגע לסכומי הפיצויים. עיינו בשלוש חוות־הדעת שנתנו השופטים בפרשה ההיא, אולם בנקודות העיקריות דעתנו שונה. לכן עמדתו של בא־כוח המבקש בסיכומי ההשלמה שלו כאילו המשיכה מנועה מלטעון כנגד מה שנפסק שם (וכפועל יוצא גם אנו מצוים לילך באותה דרך) אינה נראית לנו. נזכיר כי בנקודה מהותית אחת פסקנו אחרת ממה שהחליטו שופטי בית־המשפט המחוזי בתל־אביב־יפו: הם לא מצאו כל טעם שלא להסתפק בביטול כתב־האישום; אנו סברנו כי מן הדין והצדק לזכות את המבקש.

עם זאת נכבד את בקשת הצדדים שלא לדון בהחלטה זו בעילות תביעה נזיקיות ואחרות נגד המדינה.

12. תהא אשר תהא ההחלטה בשאלת מקור הזכאות, הבקשה לפסיקת פיצויים הוגשה שלא על־פי כל מסגרת דיונית מקובלת. תקנות הפיצויים מורות כי בקשה לפיצויים תוגש בדרך המרצה ויחולו עליה הוראות תקנות סדר הדין האזרחי, תשכ"ג-1963. דרך דיונית זו מחייבת צירוף תצהיר לאימות העובדות הכלולות בבקשה.

המבקש לא מצא לנכון לפעול בדרך זו והדבר מצביע על שני אלה: האחד, כי בא־כוח המבקש סובר כי בהיעדר הוראה לעניין זה בסעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט או בתקנות בתי המשפט (סדרי דין במשפט חוזר), תשי"ז-1957 (להלן – תקנות משפט חוזר) הריהו פטור מכל דרישה דיונית, במיוחד הדרישה להגיש תצהיר לאימות העובדות הכלולות בבקשה. השני, כי לדעת בא־כוח המבקש, העובדות שהבקשה נסמכת עליהן אינן טעונות אימות בתצהיר שהרי הן נובעות מהחלטות בית־המשפט העליון והרי הן בבחינת דבר מוכח.

13. אין בידינו לקבל גישה זו משני טעמים:

(א) בא־כוח המבקש היה חייב לצאת מהנחה כי עליו לספק לבית־המשפט עובדות, ולא רק טענות לביסוס הבקשה, במיוחד לאור דברי באת־כוח המשיבה שנאמרו במפורש בדיון באישום עצמו. גם אם נראה את הבקשה כנובעת רק מסעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט, יסודותיה העובדתיים טעונים אימות בתצהיר;

(ב) העובדות שפורטו בהחלטת השופטת דורנר, גם בהנחה שהן קבילות וגם בהנחה שאין הן שנויות במחלוקת, ואין הדבר כך, אינן מקימות כשלעצמן עילה לפיצויים לפי סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט והדברים יפורשו בהרחבה בהמשך כשנדון בעילת הבקשה ובזכות עצמה לפיצויים.

נראה כי אילו היו ברשותו עובדות היכולות להקים עילה לפי סעיף 80 לחוק העונשין היה בא־כוח המבקש מוצא את הצורך להעלותן ולו לחלופין בעתירה לפי סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט.

השאלה שבמחלוקת

14. אין חולק כי בית־המשפט רשאי לפסוק פיצויים למי שהרשעתו בוטלה כתוצאה מן המשפט החוזר. הדבר נאמר במפורש בסעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט וגם באת־כוח המשיבה הסכימה לכך בתגובתה. בין השיטין של תגובת המשיבה ניתן לקרוא הסכמה כי אם זכאי המבקש לפיצויים לפי סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט, רשאי בית־המשפט לפסוק סכומים העולים על מה שמותר לפסוק מכוח סעיף 80 לחוק העונשין (אם כי לדעתה לא פי ארבעה). המחלוקת נוגעת, אם כן, לשלב טרומי והוא עצם הזכות, והיא באה לידי ביטוי באופן הזה:

(א) האם מי שהרשעתו בוטלה כתוצאה מן המשפט החוזר זכאי לפיצויים עקב כך בלבד שהרשעתו בוטלה בלי לבדוק מה פסק בית־המשפט לגופו של עניין?

(ב) האם הנדון נושא בנטל להוכיח כי התקיימו עילות הזכאות שבסעיף 80 לחוק העונשין?

(ג) האם הסמכות לפי סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט עומדת על רגליה שלה במנותק מהוראות סעיף 80 לחוק העונשין?

15. את נוסחו של סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט הבאנו לעיל בפסקה 6. להלן תוכנו של סעיף 80 לחוק העונשין:

80. (א) "הוצאות ההגנה מאוצר המדינה
משפט שנפתח שלא דרך קובלנה וראה בית המשפט שלא היה יסוד להאשמה, או שראה נסיבות אחרות המצדיקות זאת, רשאי הוא לצוות כי אוצר המדינה ישלם לנאשם הוצאות הגנתו ופיצוי על מעצרו או מאסרו בשל האשמה שממנה זוכה, או בשל אישום שבוטל לפי סעיף 94(ב) לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982 בסכום שייראה לבית המשפט; במשפט שמנהל קובל רשאי בית המשפט להטיל על הקובל תשלום כאמור.
- (ב) שר המשפטים רשאי לקבוע בתקנות, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, סכומי מקסימום להוצאות ולפיצויים האמורים.
- (ג) החלטת בית המשפט לפי סעיף זה ניתנת לערעור כפסק דין בפלילים".

16. האם מדובר בסמכויות מקבילות? האם מבטלת אחת מהן את רעותה, ואם כן – מי את מי? האם נועדו לדור בכפיפה אחת או שמא להוציא זו את זו? מדובר בשאלה מובהקת של פרשנות הדין. מתן תשובה לשאלות אלה מחייב בראש ובראשונה לאתר את תכלית החקיקה ששם מצויה התשובה. בכדי לעמוד עליה נבחן את לשון החוק, ההיסטוריה החקיקתית של ההוראות שבפנינו, ונקודות עיגון פרשניות אחרות.

לשון החוק – סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט

17. לפני כל בחינה של תכלית החקיקה או הרקע ההיסטורי שלה מן הראוי שניתן דעתנו ללשון החוק, שהיא תמיד נקודת המוצא של הפרשנות. תחילתו של ההסדר היא בסעיף 9 לחוק בתי המשפט, תשי"ז-1957 (להלן – החוק הקודם) (וכיום 31(ג) לחוק בתי המשפט). ההוראה מדברת על ההרשעה שבוטלה כתוצאה מן המשפט החוזר. המחוקק אינו מדבר על זיכוי במשפט החוזר, אלא על ביטול ההרשעה (הראשונה). מאחר והמבקש זיכה בדין, ובכך אין ספק, הרי ברור לנו שעניינו בא בגדר "ביטול הרשעה". לשון הסעיף אינה מבחינה בטיב הזיכוי, אם היה זיכוי מוחלט או מחמת

הספק או אפילו בשל חזרתו בו של התובע מהאישום. זיכוי הוא זיכוי לעניין סעיף זה. נשאר בצריך עיון את השאלה אם הזכות לפיצוי קמה גם כשכתב-האישום מבוטל לפי סעיף 94(א) לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982 (להלן – חוק סדר הדין הפלילי), בלי החלטה על זיכוי פורמאלי. זה מה שאירע בפרשת הררי [7], ולמרות זאת לא חלקה שם המדינה על הזכות לפיצויים, מה שמצביע ביתר שאת על השוני בין שתי הפרשיות. שאלה אחרת שתידון להלן היא אם בכואו לקבוע את שיעור הפיצויים שאי בית-המשפט להביא בחשבון את נסיבות הזיכוי.

הוראה אחרת בסעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט קובעת כי במשפט חוזר יהיו לבית-המשפט המחוזי כל הסמכויות הנתונות לו במשפט פלילי. אין כל סיבה שלא לקבוע כי על-פי פשוטו של לשון גם סעיף 80 לחוק העונשין חל במשפט חוזר. פרשנות זו עדיין אינה פותרת את השאלה אם שתי ההוראות מתנגשות זו בזו ומי מהן גוברת. לשם כך נידרש לפנות לאמצעי פרשנות נוספים.

לשון החוק – סעיף 80 לחוק העונשין

18. סעיף 80 לחוק העונשין חל, כאמור בו, על כל המשפטים הפליליים ואין בלשון החוק דבר היכול להורות כי תחולתו אינה פרוסה על משפט חוזר. גם כאן, לשון הסעיף כשלעצמה אינה פותרת את שאלת ההתנגשות בין שתי הנורמות.

עלינו לבחון, אם כן, את ההיסטוריה החקיקתית של שתי ההוראות.

ההיסטוריה החקיקתית של מוסד המשפט החוזר

19. אפתח בהוראת חוק בתי המשפט מאחר שהיא "ותיקה" יותר. מוסד המשפט החוזר (הרוויזיה) היה קיים כבר בתקופת השלטון העותמני והוא נכלל בחוק הפרוצדורה הפלילית העותמאנית, 1879. כשחוקק החוק הקודם בתשי"ז הזכירו המחוקקים את מוסד הרוויזיה שבמשפט העותמני אך התייחסו אל מוסד המשפט החוזר כאילו הוא יצור חדש במשפט הישראלי, והא ראה שלא טרחו לבטל את הוראות החוק העותמני (ראו לעניין זה את ש"ז פלר "הרהביליטציה – מוסד משפטי מיוחד מחוייב המציאות" [10]).

20. החוק נדון במשך כמה וכמה ישיבות בכנסת. בד"כ תשי"ז, מיום 10.6.1957, אמר חבר-הכנסת נחום ניר-רפאלקס, יושב-ראש ועדת החוקה, חוק ומשפט, בדברו על סעיף 9 לחוק הקודם, כי הוא בא בעקבות ההוראה הקיימת בחוק הפרוצדורה הפלילית העותמאנית בעניין רוויזיה בעניינים פליליים. על-פי החוק העותמני אפשרית רוויזיה

בשלוש עילות. שתיים מהן הוכנסו לחוק החדש. חידוש נוסף הוא שהרשות לבקש משפט חוזר מוענקת גם ליורשי הנידון, אם מת. בנוגע לפיצויים אמר חבר-הכנסת ניר-רפאלקס את הדברים האלה:

"מלבד זאת אם אחרי הבקשה יהיה דיון נוסף [זה היה שמו של ההליך בטרם שונה למשפט חוזר – נ' מ'] והתברר שבאמת היתה טעות או נתגלו עובדות חדשות ושינו את פסק הדין והאדם סבל בחינם, הרשות בידי בית המשפט לפייס את האדם הזה בכל צורה שימצא לנכון לפי ראות עיניו של בית המשפט" (ההדגשות שלי – נ' מ').

הזכות לפיצויים נקבעה כאן לראשונה, ובכך יש חידוש, אך אני מבקש בכך להפנות את תשומת-הלב למשקל המינורי שהדובר ייחס לנושא שיעור הפיצוי. מדובר בסמכות רשות שתכליתה "פיוס" האדם, לא בהכרח על דרך פיצוי, כל שכן בסכומים גבוהים דווקא. גישה זו אכן באה לידי ביטוי בנוסח הסעיף 9(ג) לחוק עצמו.

21. החוק הקודם קבע בסעיף 9 את ההוראה בדבר משפט חוזר. סעיף 9(ג) לחוק זה לגמרי להוראת סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט ולכן לא אביאנו כאן. אומר אך זאת שלא חל שום שינוי בפסקה זו למן תשי"ז ועד 1984 ולמעשה עד היום. התיקונים שהוכנסו במשך השנים בסעיף 31 לחוק בתי המשפט נוגעים לעילות המשפט החוזר, אך לא לסמכות בית-המשפט בעניין פיצויים.

ההיסטוריה החקיקתית של מוסד הפיצויים לנאשם שזוכה

22. הוראה זו מקורה בשניים:

(א) בהוראת סעיף 44(2) לפקודת החוק הפלילי, 1936;

(ב) בסעיף 58 לפקודת הפרוצידורה הפלילית (שפיטה עפ"י כתב האשמה).

שתי ההוראות קבעו כי בית-המשפט שזיכה נאשם רשאי לצוות על כל אדם שהגיש את האשמה, או על כל אדם אחר האחראי לכך, לשלם לנאשם את הוצאות הסניגוריה, אם כתב-האישום הוגש בקלות-דעת או מתוך קנטרנות. לא הייתה שום הוראה המאפשרת פסיקת פיצויים לנאשם שריצה את עונשו וזוכה.

23. בחוק לתיקון דיני העונשין (דרכי ענישה), תשי"ד-1954 (להלן – חוק דרכי ענישה) בוטלה הוראת סעיף 44 לפקודת החוק הפלילי, 1936 ובמקומה חוקק סעיף 36 לחוק דרכי ענישה ובו ההוראה הזו:

36. משפט שנפתח שלא דרך קובלנה פרטית וראה בית המשפט שלא היה יסוד להאשמה, רשאי הוא לצוות כי אוצר המדינה ישלם לנאשם את הוצאות הגנתו בסכום שקבע בית המשפט."	"הוצאות ההגנה מאוצר המדינה
---	----------------------------------

(סעיף 37 לחוק דרכי ענישה מטיל חובת תשלום פיצויים על המתלונן אם הנאשם זוכה ובית המשפט סבר כי התלונה שגרמה למשפט הוגשה בקלות ראש או לשם קנטור או ללא יסוד).

חוק דיני עונשין (דרכי ענישה) (תיקון), תשל"א-1971 (להלן – התיקון מתשל"א) תיקן את סעיף 43 לחוק דיני עונשין (דרכי ענישה) [נוסח משולב], תשל"ל-1970 (להלן – חוק דרכי ענישה [נוסח משולב]), על-ידי כך שהוספה הזכות לקבל פיצוי על מעצרו או מאסרו של הנאשם. וזה נוסח הסעיף לאחר התיקון:

43. משפט שנפתח שלא דרך קובלנה פרטית וראה בית המשפט שלא היה יסוד להאשמה, רשאי הוא לצוות כי אוצר המדינה ישלם לנאשם הוצאות הגנתו ופיצוי על מעצרו או מאסרו בשל האשמה שממנה זוכה, בסכום שקבע בית המשפט" (המילים המודגשות הוספו בתשל"א – נ' מ').	"הוצאות ההגנה מאוצר המדינה
--	-------------------------------------

יצוין כי כותרת השוליים לא השתנתה והיא דנה רק בהוצאות ההגנה, וכך עד היום.

24. ההוראה תוקנה שוב בחוק דיני עונשין (דרכי ענישה) (תיקון מס' 3), תשל"ה-1974 (להלן – התיקון מתשל"ה). בדברי ההסבר להצעת חוק לתיקון דיני עונשין (דרכי ענישה) (תיקון מס' 3), תשל"ד-1974 נאמר כי עילת התנאי ("שלא היה יסוד להאשמה") פירושה מבחינה מעשית מניעת מתן פיצוי לנאשם שהרי גם אם הוא מזוכה לחלוטין כחף מפשע, אין זה אומר שמלכתחילה לא היה יסוד להאשימו. לכן הוצע להוסיף עילת זכאות חדשה וברד בבד להסמיך את שר המשפטים להגביל את סכומי הפיצויים שבית המשפט מוסמך לפסוק בגין שתי העילות. כדוגמה למי שזכאי

לפיצוי אך לא יוכל לקבלו אם לא יתוקן החוק הציג חבר-הכנסת יורם ארידור, יוזם התיקון, את הדוגמה שלהלן:

"קרה מקרה חמור שאדם נאשם ברצח על יסוד עדות שקר וישב בבית הסוהר כשנה. לאחר שנה זוכה ונקבע שהוא חף מפשע. בית המשפט נתבקש לפצות אותו על מעצרו בכלא בטרם זוכה. בית המשפט לא נענה לבקשה לא מפני שלא היתה צודקת אלא מפני שהיה סבור שהיה יסוד להאשמה... אחר כך נתברר שהעדויות היתה עדות שקר..."

וכך, בתיקון מתשל"ה הוספה העילה שעניינה "נסיבות אחרות". כמו כן הוסמך שר המשפטים לקבוע סכומי מקסימום להוצאות ולפיצויים האמורים. שר המשפטים התקין בתשל"ח את תקנות העונשין (סכומי פיצוי מכסימליים לנאשם שזוכה), תשל"ח-1978, אך בתשמ"ב ביטל אותן והתקין תחתיהן את תקנות הפיצויים הנוכחיות הנוגעות גם לפיצויים שניתן לפסוק מכוח חוק סדר הדין הפלילי.

בתשנ"ה תוקן הסעיף שוב. במסגרת חוק סדר הדין הפלילי (תיקון מס' 19), תשנ"ה-1995, בתיקון סעיף 94 לחוק סדר הדין הפלילי המאפשר לראשונה לבטל כתב-אישום לאחר מתן המענה לאישום בלי שהדבר יביא לזיכוי הנאשם, אם הדבר נעשה בהסכמתו, תוקן גם סעיף 80 לחוק העונשין באופן שבין הזכאים לתבוע פיצויים יבוא גם מי שכתב-האישום נגדו בוטל לפי סעיף 94(ב) לחוק סדר הדין הפלילי.

הנוסח הנוכחי של סעיף 80 לחוק העונשין, לאחר תיקון חוק סדר הדין הפלילי בתשנ"ה, הובא בפיסקה 15 לעיל.

הרקע המשפטי בעת חקיקת חוק בתי המשפט בתשי"ז

25. השוואת ההיסטוריה של שני החיקוקים מראה לנו כי בעת שחוקק סעיף 9 לחוק הקודם עמד בתוקפו סעיף 36 לחוק דרכי ענישה בנוסח שהובא בפיסקה 23 לעיל. חוק דרכי ענישה לא הכיר אז כלל בזכותו של נאשם שיצא זכאי בדין לקבל פיצוי מגורם כלשהו בגין המאסר, גם אם התברר שלא היה יסוד להאשמה. עצם הקמת מוסד המשפט החוזר הציבעה על הכרתו של המחוקק כי תיתכן הרשעה שיסודה בפגם חמור, כי על מערכת המשפט להיות ערוכה לתקן שגיאות מסוג זה וכי זיכוי בעקבות משפט חוזר הוא תוצאה אפשרית. על-כן נראה כי הסדרתה לראשונה של עצם הזכות לפיצויים במתכונת "ישראלית" חדשה הייתה עיקר תכליתו של סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט, לאור היעדר כל זכות דומה בחוק דרכי ענישה ביחס לנאשמים שזוכו סתם, שלא

במסגרת משפט חוזר. לעומת זה גובה הסכום כשלעצמו (או מהותו של כל סעד אחר שבית-המשפט הוסמך לתיתו) לא הטריד את המחוקק, והוא הניחו לשיקול-דעת בית-המשפט. לכאורה, לא נקבעו כל קני-מידה להפעלת שיקול-הדעת לעניין הזכאות, אם כי, כפי שאראה להלן, יש גם יש קריטריונים להפעלת שיקול-הדעת ואין הוא בלתי מוגבל. כך או כך, ברור כי אין מדובר בסמכות חובה. נכון הוא שלא נקבעו קריטריונים לעניין שיעור הפיצויים.

על תכליתו זו של מוסד המשפט החוזר הביע הנשיא ברק את הדברים האלה במ"ח 7929/96 קוזלי נ' מדינת ישראל (להלן – פרשת קוזלי [3]), בעמ' 559:

"...ביסוד הסמכות לעריכתו של משפט חוזר – כמו גם הוראות סעיף 31(א) לחוק – מונח איזון בין שני ערכים מרכזיים: ...הראשון, עניינו הצורך בהבטחת מנגנון דינוני אשר יאפשר תיקון טעות שנפלה בהרשעתו של אדם... הערך השני העומד ביסוד נקודת האיזון שבעריכתו של משפט חוזר הוא עקרון סופיות הדיון".

הכרה בתכלית זו גוררת מאליה את הצורך להתייחס לפיצוי (או הפיוס) שיש לפסוק לנאשם מקום שהתברר כי הרשעתו הייתה בגדר טעות. הפיצוי הוא בגין העוול שנגרם לנאשם, ועל-כן מקום שלא נגרם עוול הפיצוי אינו מובן מאליו. המחוקק קבע כי בהתקיים ארבע הנסיבות שלהלן יוסמך בית-המשפט להורות על פיצוי הנאשם:

(א) נשיא בית-המשפט העליון (או שופט אחר) החליט על עריכת משפט חוזר בשל אחת העילות שנקבעו בחוק;

(ב) המשפט החוזר התקיים;

(ג) הרשעתו של הנאשם בוטלה כתוצאה מן המשפט החוזר;

(ד) הנאשם נשא את עונשו, כולו או חלקו.

אלה הם תנאי הזכאות. אופן הפעלת שיקול-הדעת הוא עניין אחר.

תכלית החקיקה בדבר פיצויים – חוק בתי המשפט

26. משקבענו כי הזכות לפיצויים קמה בהתמלא ארבע הדרישות שפורטו בפיסקה הקודמת, בכפוף להפעלת שיקול-דעתו של בית-המשפט, עלינו לברר אם תכלית החוק

הייתה להעניק פיצוי לכל מי שהרשעתו בוטלה כתוצאה מן המשפט החוזר בלא לייחס חשיבות לנסיבות הזיכוי ובלי לבחון מדוע בוטלה ההרשעה. התשובה קשורה לשאלה אחרת והיא אם באמת לא קבע המחוקק כל קריטריונים לזכאות לפיצויים למי שהרשעתו בוטלה כתוצאה מן המשפט החוזר. כאמור, כשחוקק סעיף 9 לחוק הקודם היה בתוקפו סעיף 36 לחוק דרכי ענישה שהמחוקק יכול היה לאמץ ממנו את העילה (האחת) שהייתה כלולה בו, והיא "שלא היה יסוד להאשמה". המחוקק בסעיף 9 לחוק לא איזכר את העילה הזו, אך לדעתי אין בכך כדי לְשַׁנּוֹת כיוון שעילה זו על-פי מהותה אינה תואמת את הליך המשפט החוזר ולא בכדי לא אוזכרה בסעיף 9(ג) לחוק.

27. בא־כוח המבקש טוען כי שתיקת הסעיף בעניין היקף שיקול־הדעת מצביעה שתכלית ההוראה היא להעניק פיצוי לכל נאשם שהרשעתו בוטלה במשפט חוזר, תהא אשר תהא סיבת הביטול, ובלי ליתן את הדעת לכלל הנסיבות.

לדעתי, אימוץ תכלית זו הוא עניין מרחיק לכת. נראה כי הזכות לפיצוי קמה עם התמלא ארבע הדרישות דלעיל, אך הפעלת שיקול־הדעת, כמו קביעת היקף הפיצויים, כרוכות בבדיקת נסיבות הזיכוי ושאר נסיבות המקרה. ואלה נימוקיי:

כל רשות, מינהלית או שיפוטית, שיש לה סמכות לפעול או להחליט "לפי שיקול־דעתה", חייבת לעשות כן בגדר ד' אמותיו של החוק המסמיך ולשם השגת תכליתו של החוק. סמכות מעין זו נבחנה בבג"צ 14/86 לאור נ' המועצה לביקורת סרטים ומחזות [4]. שם נדונה סמכותה של המועצה לביקורת הצגות הקבועה בפקודת ההצגות הציבוריות (ביקורת), 1927. הפקודה אינה מגדירה את היקף שיקול־דעת המועצה בבואה להתיר או לפסול הצגה. על כך אומר השופט ברק, שם [4], בעמ' 429-430:

"למועצה שיקול־דעת ליתן היתר למחזה או לסרב לתתו. מה הם שיקוליה של המועצה? כפי שראינו, אין בפקודה המסמיכה כל הוראה מיוחדת בעניין הנדון. בוודאי אין משמעות הדבר, כי שיקול־דעתה של המועצה הוא מוחלט. 'לא ייתכן, כי המועצה תהיה חפשית לגמרי בשיקוליה בבואה לעשות כן' (השופט זילברג בבג"צ 146/59, בעמ' 284). אכן, כמו כל סמכות שלטונית, גם סמכותה של המועצה מוגבלת היא (בג"צ 381/66). 'שיקול־דעת סטטוטורי לעולם אינו מוחלט. אפילו נאמר בדבר החקיקה, כי שיקול הדעת הוא מוחלט, הרי גם אז בעל הסמכות אינו רשאי לעשות כרצונו' (בג"צ 742/84, בעמ' 91). על גבולות שיקול הדעת יש ללמוד מדבר החקיקה שיצר אותו. אפילו אין בו, בדבר החקיקה המסמיך, הוראות מפורשות באשר לשיקוליו של בעל הסמכות, הרי ניתן ללמוד על השיקולים השונים

בדרך של פרשנות הסמכות. תפיסת היסוד בעניין זה היא, כי התכלית, אשר לשמה הוענקה הסמכות, והמטרה, אשר היא מבקשת להגשים, קובעים את גבולותיה. 'העקרון הכללי הוא, כי כל רשות מינהלית חייבת לפעול בתוך ד' אמותיה של המטרה שלשמה הקנה לה החוק את הסמכות הנדונה' (מ"מ הנשיא, השופט אגרוט בבג"צ 241/60, בעמ' 1162). 'שיקול-דעת שניתן לרשות מינהלית – אפילו הוא מוחלט – צמוד תמיד לחובה שהרשות חייבת למלאה, היינו לתפקידי המינהל שלמענם הוסמכה הרשות לפעול לפי שיקול-דעתה; ככל שהחופש לבחור יכול להיות גדול, לעולם לא יהא בלתי-מוגבל' (השופט זוסמן בד"נ 16/61, בעמ' 1216).

...

מה הן 'דל"ת' אמותיה של המטרה' אשר במסגרתה פועלת המועצה? מתוך לשון הפקודה ורקע התקנתה ניתן ללמוד, כי המטרה של הפקודה הייתה להעניק למועצה סמכות למנוע מראש את הצגתו של מחזה, הפוגע בסדר הציבורי".

כוחם של הדברים יפה גם לעניין סמכותו של בית-המשפט. אין היא בלתי מוגבלת ואין היא יכולה להיות מופעלת שלא בסבירות ושלא בגדר תכליתו של החוק. אם תכליתו הסובייקטיבית של הדין העוסק במשפט החוזר היא לתקן עיוותים, הרי סמכותו של בית-המשפט לפסוק פיצויים תופעל מקום שהוכח קיומו של עיוות דין. וכבר אמרנו כי עצם העובדה שאדם זוכה בדין אין פירושה בהכרח שנגרם לו עיוות דין, לא בעצם העמדתו לדין ולא בניהול המשפט נגדו. גם משנקבע כי נגרם לו עיוות דין, אין פירושו שהוא זכאי לפיצויים לפי רוחב לבו של השופט וככול אשר יִבְנוּ לְבוֹ. על בית-המשפט לקבוע סכום ראוי וסביר על-פי אמות מידה מקובלות או לפחות סכום שניתן לתרצו ולברר על יסוד מה נקבע.

28. כדי לבחון אם נגרם עיוות דין הראוי לפיצוי, על בית-המשפט לבחון את כלל נסיבות המקרה. ניתן לומר כי סמכותו של בית-המשפט במשפט חוזר מקבילה לעילת העוללות שבסעיף 80 לחוק העונשין אשר מקורה בתיקון מתשל"ה – קיומן של נסיבות אחרות המצדיקות פסיקת פיצויים. העילה הראשונה – שלא היה יסוד להאשמה – אינה מתעוררת, למעשה, כשמדובר במשפט חוזר.

(א) התכלית הרחבה שהמבקש טוען לה ואשר תוארה בפסקה 27 רישה לעיל אינה עומדת ביחס ראוי למצב המשפטי ששרר בעת חקיקת ההוראה. מי שזוּפָּה "סתם" היה זכאי, לכל היותר, להחזר הוצאות ההגנה, וגם זה ייפסק לו רק אם הוכיח כי לא היה

יסוד להאשמה. לעומתו, מי שזוּפָּה במשפט חוזר עשוי לקבל פיצוי על העונש שנשא (שאינו חייב להיות מאסר דווקא) ויהיה זכאי לפיצוי אפילו הוברר כי היה יסוד להאשמה. אין זה סביר ליצור בבת אחת פער כה גדול בין שני סוגי הנאשמים שזוכו, ולכן לא נראה לי כי זו הייתה תכלית החוק. תכליתו האובייקטיבית של כל חוק היא למנוע אי-שוויון באין צידוק ראוי לשוני. לא ראיתי שהשגת פער כה גדול בין שני סוגי הזכויות היא תכלית שהחוק ביקש להשיג. נאשם שזוכה "סתם" בבית-המשפט לא היה זכאי בתשי"ז לשום פיצוי למרות שזוכה, ואילו נאשם במשפט החוזר שהרשעתו בוטלה יהיה זכאי לפיצוי רק בגלל שנטען כי נפל פגם בהרשעה, ולמרות שהורשע בעבר.

(ב) קבלת הפרשנות כאילו תכלית החוק היא לפצות את הנאשם במשפט חוזר רק בשל כך שזוכה, בלי לשים לב לנסיבות הזיכוי, אינה משתלבת באופן הרמוני עם הוראת החוק המקבילה, העוסקת גם היא במטריה פלילית, והקובעת כי רק אם לא היה יסוד להאשמה ייפסקו הוצאות ההגנה (וכיום גם פיצוי על מאסר או מעצר).

(ג) הפרשנות שלפיה הסמכות אינה מסויגת כמוה כאמירה כי עצם ההחלטה לקיים משפט חוזר היא ההוכחה לכך שעיוות הדין שהביא להחלטה מצדיק פיצוי. העילות למשפט חוזר נוגעות לטענה כי חל פגם חמור שנפל בהליך הפלילי, בין בחקירה ובין במשפט. עם זאת, כאשר מחליט נשיא בית-המשפט העליון על קיום משפט חוזר לפי סעיף 31(א)(4) לחוק בתי המשפט, אין החלטתו מהווה קביעה פוזיטיבית בדבר אמיתותן העובדתית של הטענות, או השלכתן על האפשרות שהנאשם יורשע בשנית, וגם לא קביעה כי תוצאות המשפט הראשון היו יכולות להיות שונות אילו ידע בית-המשפט את העובדות לאשורן.

בפסק-הדין בפרשת קוזלי [3] מזהיר הנשיא ברק מפני עשיית שימוש במסקנותיו לצורך המשפט החוזר עצמו (שם [3], בעמ' 566). הנשיא ברק מגלה כי שְׁקָל ליתן את החלטתו בלי לנמקה כלל, הכול כדי להבטיח כי משפטם החוזר של המבקשים יחל מבראשית. זה מדגיש את אופייה של ההחלטה על עריכת משפט חוזר כהחלטה מינהלית מעין שיפוטית שאינה פסק-דין של בית-המשפט העליון. נניח כי בפרשתנו הסתפקה השופטת דורנר במתן החלטה ללא נימוקים – על מה היה המבקש משתית את בקשתו? גם השופטת דורנר, בעניינו של המבקש, הדגישה בשולי החלטתה כי "איני בטוחה עוד כלל ועיקר באשמתו או בחפותו של ברנס. אפשר שהמית את רחל הלר, אפשר שלא". קביעותיה בדבר הפגמים שנפלו בהרשעתו של המבקש אינן יכולות להיחשב הוכחה עובדתית בדבר אמיתותן, אלא אך ורק שהן נטענו והוכחו לכאורה.

המחוקק ביקש לפצות מי שנשא עונש וזוכה במשפט חוזר רק אם התברר כי נשא את העונש לטווא, קרי העונש היה חסר יסוד וההרשעה הייתה מוטעית. מדוע יש לייחס למחוקק כוונה לפצות מי שזיכוי בא בשל הִסְפֵּק, או בשל סיבה טכנית שאינה תלויה בתביעה, אם אין חולק כי היה יסוד לאשמה. נניח כי במהלך המשפט החוזר אחזה בנאשם מחלה קשה עד שחייו עומדים לו מנגד. המחלה מונעת ממנו להתייצב למשפט והתביעה סבורה כי בנסיבות אלה אין עניין לציבור בהמשכת ההליך. נניח גם שהחזרה מן האישום באה לאחר שמיעת מרבית הראיות ומוסכם כי הן מוכיחות את אשמתו. האם החזרה מן האישום בנסיבות אלה והזיכוי שיבוא בעקבותיה מהווים "ביטול ההרשעה כתוצאה מן המשפט החוזר" ומזכים בפיצויים בלי להביא בחשבון את נסיבות המקרה ואת טיבו של הזיכוי? לדעתי התשובה שלילית.

על כך אמרה השופטת ביניש בע"פ 700/00 טוויל נ' מדינת ישראל [5], בעמ' 460 כי "...יש בסיס מוצק להביא בגדר הנסיבות הרלוונטיות את טיבו של הזיכוי".

(ד) פסיקת פיצוי רק בשל הזיכוי ולמרות שיש יסוד להאשמה באה להעניש את המדינה ורשויות התביעה על ידי פיצוי הנאשם. אין זו תכליתו של הסעיף.

(ה) דבריי בהחלטה הקודמת בת"פ 1212/02 בעמ' 18, פסקה 7, שצוטטו על ידי עורך דין פיש בסעיף 15 לסיכומי ההשלמה שלו, נאמרו בנוגע לשאלה מתי נחשבת ההרשעה למבוטלת ולא לשאלה איזה זיכוי מעניק עילה לפיצויים.

תכלית סעיף 9 (סעיף 31ג) לחוק בתי המשפט) לאור מעבר הזמן

29. דנתי עד כה בתכליתו של סעיף 9 לחוק הקודם (31ג) לחוק בתי המשפט (כיום) כפי שהייתה בעת חקיקתו בתשי"ז, אולם אין להתעלם מהשינויים שאירעו לאחר מכן. השופט א' ברק אומר לעניין זה בספרו פרשנות במשפט, כרך ב, פרשנות החקיקה [9], בעמ' 133:

"על הפרשן לפרש את החוק כפי מובנו ביום הפרשנות, תוך לקיחה בחשבון של מכלול ההיסטוריה – הלשונית, החברתית והמשפטית – של דבר החקיקה. ייתכן, כמובן, כי בסוף התהליך הפרשני יגיע הפרשן לידי המסקנה כי תכלית החקיקה תוגשם רק אם יינתן לדבר החקיקה מובן התואם את משמעותה ההיסטורית של הלשון בה נקט בעת החקיקה. תהא זו הכרעה מודעת – המבססת עצמה על תכלית החקיקה – להקפיא את מובנו של החוק למובן שניתן לו ביום החקיקה (a fixed-time act). לא תהא

זו הכרעה 'מיכנית' המבססת עצמה אך על טענה כי הפרשן אינו רשאי ליתן ללשון משמעות מודרנית. אכן, הגישה הפרשנית המקובלת הינה כי 'החוק מדבר תמיד'. על פיה, ברוב רובם של המקרים, כדי להגשים את תכלית החקיקה, יש ליתן ללשונו את משמעותה (המשפטית) המודרנית".

30. מה השתנה למן חקיקת ההוראה בתשי"ז? סעיף 9 לחוק הקודם, ולאחריו סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט, שמר על נוסחו המקורי, אך הסכיבה המשפטית השתנתה. עד תשל"א שלטה הוראת סעיף 9 בכיפה כהוראה היחידה שעסקה בפיצוי נאשם שזוכה ואין טעם לעסוק עכשיו בשאלה מה הייתה פרשנות הסמכות עד תשל"א. בתשל"א חל שינוי המשפיע גם על סמכות הפיצוי ועל הזכות לפיצוי לפי חוק בתי המשפט: סעיף 43 לחוק דרכי ענישה [נוסח משולב] תוקן, והוא מאפשר לפסוק לנאשם שזוכה גם פיצויים על מעצרו או מאסרו. התנאי לפסיקת הפיצויים היה ונשאר כפי שהיה ביחס לפסיקת שיפוי על הוצאות ההגנה – שלא היה יסוד להאשמה. אמרנו שסעיף זה חל גם על בית-המשפט הדין במשפט החוזר. הדילמה היא שמשנת תשל"א יש בידי בית-המשפט שתי סמכויות בעניין ומתעוררת השאלה אם תיקון סעיף 43 לחוק דרכי ענישה [נוסח משולב] השפיע על הסמכות לפי חוק בתי המשפט. לשם כך עלינו לבחון את תכליתו של התיקון מתשל"א.

התיקון בא בראש ובראשונה להרחיב את מעגל הזכאים לפיצויים ולא לצמצם את זכותם של מי שנהנו עד כה מההוראה המקבילה שבסעיף 9 לחוק. ניתן לראות זאת גם מתוך העובדה שבתיקון מתשל"א סכום הפיצויים שמוותר לפסוק לא היה מוגבל (עד התיקון מתשל"ה). תכלית התיקון הייתה להשוות את זכויות הנאשם "הרגיל" עם זכויות הנאשם במשפט חוזר, לא על-ידי צמצום זכויותיו של האחרון אלא על-ידי הרחבת זכויותיו של הראשון.

כבר אמרתי כי פסיקת פיצויים לפי סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט הייתה ועודנה תלויה בקיומן של ארבע הדרישות, ונוכח תכליתו של הסעיף הנ"ל יש גם צורך בהוכחת נסיבות שיצדיקו זאת. זוהי, למעשה, גם הוראתו של סעיף 43 לחוק דרכי ענישה [נוסח משולב] החל מתשל"א. בכך למעשה הושווה עניינו של מי שזוּפָּה במשפט רגיל לעניינו של מי שזוּפָּה במשפט חוזר בכל הנוגע להיקף השיקולים המצדיקים פסיקת פיצויים.

השפעת התיקון מתשל"ה בדבר סכומי המקסימום

31. האם השפיע תיקון תשל"ה, ששולב בסעיף 80 לחוק העונשין ושהגביל את סכומי הפיצויים, על שיעור הפיצויים שבית-המשפט מוסמך לפסוק במשפט חוזר?

אשאר שאלה זו בצריך עיון כיוון שבאת"כוח המאשימה בפרשת הררי [7] הסכימה במפורש כי מגבלת המקסימום אינה חלה ובפנינו הובעה לכך הסכמה שבין השיטין. אך עלי להוסיף כי אין כל הצדקה לאמירה כי תמיד כשמדובר במשפט חוזר שיעור הפיצוי יהיה גבוה יותר ממה שאפשר לפסוק במשפטים רגילים. יש ונאשם במשפט חוזר כלל לא ריצה עונש מאסר ובכל זאת יהיה זכאי לפיצוי. יש ונאשם במשפט רגיל ריצה שנים של מאסר עד שנדון ערעורו והוא זוכה. הוא יקבל פיצויים "רגילים" לפי סעיף 80 לחוק העונשין. באחד העניינים שנדונו בפנינו לאחרונה (תיק ב"ש (נצ') 2837/02 וליד נ' מדינת ישראל [8]) נידונו הנאשמים בעסקת טיעון ל-10 שנות מאסר בגין הריגה. הם לא ערעור על גזר-הדין וריצו כארבע שנות מאסר עד שהתברר כי הרשעתם ראויה לעיון מחדש וכי יש ספק רב אם אינה מוטעית מיסודה. המועד להגשת הערעור הוארך ומשהוגש הסכימה המדינה כי הוא יתקבל. הנאשמים זוכו ושחררו לאלתר. הם זכו לפיצוי בהתאם לשיעורים שנקבעו בסעיף 80 לחוק העונשין ובתקנות הפיצויים והסכום אף הופחת בשל נסיבות שפורטו בהחלטה. עינוי הדין שנגרם להם וחוסר התחלת שחשו במשך שנים לא מעטות קרובים בעוצמתם למה שחש המבקש, ובכל זאת זכו בפיצויים "רגילים". לכן, עניינו של נאשם במשפט חוזר יידון לגופו ואין ליתן לו שום ערובה שיזכה, אם בכלל, בפיצויים, ובפיצויים מוגדלים דווקא. עם זאת ראוי שבית-המשפט הפוסק פיצויים במשפט חוזר יתחשב בסכומי המקסימום החלים לפי סעיף 80 לחוק העונשין ותקנות הפיצויים, שכן סעיף 80 לחוק העונשין חל גם על משפט חוזר.

גוף שיקול-הדעת – נסיבות רלוונטיות

32. הנסיבות הרלוונטיות לצורך החלטה בדבר פיצויים בעילה של "נסיבות אחרות" פורטו בהרחבה בחוות-דעתו של השופט ריבלין בע"פ 303/02 ממדאן נ' מדינת ישראל [6]. כאמור, הן ישימות גם לענייננו. השופט ריבלין מחלק אותן לשתי קבוצות: הקבוצה הראשונה נוגעת להליך המשפטי. הקבוצה השנייה עניינה בנסיבות אינדיווידואליות של הנאשם.

אביא להלן את עיקרי חוות-דעתו של השופט ריבלין: אשר לנסיבות הנוגעות להליך המשפטי ניתן הדגש לאופן התנהגותם של התביעה ושל יתר הגורמים המעורבים בהליך במהלך המשפט, וכן לעניינים נוספים הקשורים בהליך. שיקול נוסף הקשור בהליך הוא תוצאתו. אמנם אין ליצור דיכוטומיה חדה בין "זיכוי מוחלט" לבין זיכוי מחמת הספק – שזה הראשון יקנה, על דרך הכלל, זכאות לפיצויים, אולם אין ספק כי האופן בו בא ההליך לסיומו, והסיבות לזיכוי של הנאשם, עשויים להיות בעלי נפקות לצורך קביעת "מוצדקות" השיפוי והפיצוי. כך, לא הרי מקרה שבו אך כפסע בין הרשעת הנאשם לבין זיכוי, או מקרה שבו נתמזל מזלו של נאשם והוא זוכה מטעם טכני או בשל התרשלות

רשויות האכיפה, כהרי מקרה שבו התברר בדיעבד, ובאופן פוזיטיבי, כי לא הנאשם הוא שביצע את העבירה בה הואשם.

נסיבות מסוג אחר, העשויות להצדיק מתן שיפוי ופיצוי, נוגעות לנאשם באופן אישי. כך, תיתכן נפקות לסבל חריג ולעינוי דין חמור שבאו על הנאשם בעטיו של ההליך המשפטי, להתמשכות בלתי סבירה של המשפט, לעלילת שווא שהטעתה את רשויות התביעה, לפגיעה בבריאותו, בפרנסתו או במשפחתו של הנאשם, וכיוצא באלה נסיבות. הענקת הפיצויים בגין נסיבות אלה יש בה מידה של חמלה וחסד.

ולבסוף, מאחר ומדובר בסמכות רשות, הרי התיבה "רשאי" מקפלת בתוכה שיקול־דעת של בית־המשפט. שיקולים כלליים של מדיניות משפטית, שאינם מיוחדים למקרהו של הנאשם, ראויים להישקל בשלב זה. כך, למשל, שיקולים חוקתיים, תקציביים ומוסדיים, או השיקול שלא לרפות את ידי התביעה מלבחון מחדש את המשך ניהולו של ההליך הפלילי, עשויים להיות רלוונטיים לצורך פסיקת פיצויים.

33. מה מכל אלה הוכח בבקשה שבפנינו? חוששני שלא הרבה. תצהיר, כאמור, לא צורף והמבקש מסתמך בעיקר על החלטת השופטת דורנר כמקור עובדתי לטענותיו. משם הוא שואב את הטענה כי נתגלו פגמים בחקירה ובניהול המשפט, שעל סמכם הוחלט לקיים משפט חוזר. על כך אין חולק, אך המאשימה אינה מסכימה כי יש לפגמים הללו משקל לצורך השאלה אם המבקש אשם ברצח אם לאו.

34. המבקש עומד בארבעת התנאים, והשאלה שיש להחליט בה היא אם יש מקום שבית־המשפט יפעיל את שיקול־דעתו ויפסוק פיצויים, ואם כן – כמה פיצויים מגיעים לו. נפתח בעצם הזכות ונעמיד אלה מול אלה את השיקולים לכאן ולכאן, חלקם מהסוג הראשון וחלקם מהסוג השני ולא נבחין ביניהם: לטובת עניינו של המבקש נציין בראש ובראשונה את העובדה שזוכה במשפט החוזר; כי ריצה שמונה שנות מאסר בהאמינו כי הוא חף מפשע; כי תמיד ייזכר בציבור, למרות שזוכה בדיון, כמי שהורשע ברציחתה של רחל הלר ז"ל; כי המתנתו להחלטה בדבר המשפט החוזר נמשכה כמעט שלושה עשורים; טענה בדבר פגמים חמורים בניהול החקירה והמשפט הביאה להחלטה על משפט חוזר; הוא חולה במחלת הסרטן וזקוק לטיפולים רפואיים ממושכים; אמונתו בצדקתו לא נחלשה מעולם.

35. לעומת זה נציין את הנסיבות שבגינן מן הראוי שלא לפסוק פיצויים או לפחות להפחיתם: תשתית הראיות שבידי המאשימה טובה לכאורה; החזרה מן האישום באה בשל היעדר עניין לציבור; כי המבקש הסכים לאי־בירור המשפט לגופו; כי הפגמים

שבגינם הוחלט על משפט חוזר לא בהכרח היו מביאים לזיכויו לגופו של עניין, אילו נשמע המשפט עד תומו; הזיכוי הוא אמנם זיכוי, אך בא בעקבות חזרה מן האישום לפי סעיף 94(א) לחוק סדר הדין הפלילי; הוא רשאי להגיש תביעת נזיקין כדי לקבל את מה שנראה לו הפיצוי המלא עבור נזקיו; מה שייפסק לו כאן יהיה אך "מקדמה" ואינו מתיימר להיות מיצוי הדין.

36. בשקלול כלל הנסיבות אנו סבורים כי מן הראוי לפסוק למבקש פיצויים, אך לא מצאנו סיבה להגדילם פי ארבעה ממה שמגיע על-פי תקנות הפיצויים. בקובענו את סכום הפיצוי שיווינו לנגד עינינו את סכומי המקסימום לפי תקנות הפיצויים, אם כי כאמור איננו כבולים בהם. סברנו כי מן הראוי להוסיף 50% על הסכומים שלפי התקנות.

הוצגה לנו דרישה לשפות את המבקש בסכום של 700,000 ש"ח בגין הוצאות ניהול ההגנה. הסכום אינו עומד בדרישות ההוכחה המינימליות והוא נראה לנו סכום סתמי לשם הפרזה גרדא.

37. לאור הדברים הללו הננו מורים כדלקמן:

(א) המשיבה תשלם למבקש פיצויים בסכום של 1,200,000 ש"ח;

(ב) כן תשלם המשיבה למבקש החזר הוצאות ההגנה שהיו לו בסכום של 200,000 ש"ח;

הסכומים המגיעים למבקש ישולמו על-ידי המשיבה בתוך 30 יום שאם לא כן יישאו הפרשי הצמדה וריבית החל מהיום.

אין צו להוצאות בהליך זה עצמו.

ניתנה והודעה היום, ט"ז בסיוון תשס"ג (16.6.2003), בהיעדר הצדדים.

מיני-רציו:

עונשין – פיצויים והוצאות – משפט חוזר

פיצויים לנאשם שזוכה במשפט חוזר – בשל חזרת התביעה מן האישום – תחולת סעיף 80 לחוק העונשין, תשל"ז-1977 – לעניין פיצויים – על כלל המשפטים הפליליים ובהם משפט חוזר – סעיף 31(ג) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984 – בחינת היקף הפיצויים – אמות מידה לפסיקת פיצויים – היקף שיקול-שעתו של בית-המשפט – סמכותו.